folklor/edebiyat, cilt:21, sayı:82, 2015/2

Yeni Tarihselcilik Perspektifinden Sedat Veyis Örnek'in Düşüncesinde Türk-Japon Modernleşmesi Bağlamında Dinsel Reformlardan Biri Olarak İbadetin Türkleştirilmesi Problemi

Sema Demir[1]

Bir geçmiş, bir sürü tarihe olanak verir.
(*Tarihi Yeniden Düşünmek*'ten)

İbadetin anadilde yapılması, İslamiyetin Türkler tarafından kabulünün başlangıcından günümüze kadar farklı epistemolojik dönemlerde buna bağlı olarak değişen algılarla tartışılmış ve tartışılmakta olan tarihsel bir vakadır. Dolayısıyla ibadetin anadilde yapılması, kültürel çalışmalar alanında değerlendirilirken evvel emirde tarihin inceleme alanına girilmiş olur. Kültür bilimci, tarihî süreci anlamak için başlangıçta çok basit olarak anlayacağını umduğu bir çalışmaya başlar. Zira bu süreçte belki temel olarak tarihî vakanın nerede, nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğini öğrenmek ister. Bu bağlamda belgelerle konuşan tarihin kendisine nesnel, apaçık değerlendirmeler sunacağını umar. Ne var ki durum düşünülenin aksi yönde gelişir. Nitekim yapılan araştırmalar sırasında, araştırmacının kişiliğinden, niyetinden, araştırma konusunun seçiminden, sınırlandırılmasından, tarihi öğrenmek isteyenlerin kimliğine değin pek çok etkileyicinin metni biçimlendirdiği fark edilir. Bunun yanı sıra farklı disiplinlerin geliştirdiği bakış açısı da işin içinden kolaylıkla çıkılamayacağının sağlaması haline gelir. Bu minvalde gerçek hangisidir, doğru yaklaşım ne olmalıdır, soruları zihne çöreklenir. Acaba yazılan-

1 Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Yaşayan Müze Müdürü (semadmr@gmail.com)

ların gerçekliğe tekabül eden tarafına dokunmak mümkün müdür? Tarihi ana geri dönmekle, yaşanılana tanıklık etmekle nesnel yaklaşım arasında doğru bir orantı kurulabilir mi? Yok değilse tarih ister yakın ister uzak geçmişe işaret etsin anlatısal mıdır? Olanca basitliği ile bu tereddütler, yeniden tarihsecilik olarak bilinen kuramın çözümlemeye çalıştığı sorunsallar arasındadır. Bu meyanda yeni tarihselcilik kuramını inşa eden sorulara kısaca göz gezdirilebilir:

Gerçekte, geçmişte ne olduğunu söylemek, hakikate ulaşmak, nesnel bir anlayışa varmak olanaklı mıdır? Eğer değilse, bu durumda tarih kaçınılmaz olarak yorumsal mıdır? Tarihsel olgular nedir (ve aslında böyle şeyler var mıdır)? Yanlılık nedir ve tarihçilerin yanlılığı ortaya çıkartıp yok etmeleri gerektiğini söylemek ne demektir? Geçmişte yaşamış insanlara yakınlık duymak [empati] mümkün müdür? Bilimsel bir tarih olanaklı mıdır, yoksa tarih özünde bir sanat mıdır? Tarihin ne olduğuna ilişkin bütün tanımlarda sık sık boy gösteren; neden ve etki, benzerlik ve farklılık, süreklilik ve değişme gibi kavram çiftlerinin konumu nedir? (Jenkins, 1997, s.16).

Bunlar gibi benzer sorulara verilen yanıtlar ve metni anlama mücadelesinin bir sonucu olarak yeni tarihselcilik kuramı postmodern dönemde yani yapısalcılık sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada daha önce belirtildiği gibi ibadetin anadilde yapılması ile ilgilenilecektir.

İbadetin Türkleştirilmesi ve/veya Türkçeleştirilmesi, bidayette olduğu gibi nihayi söylemde de Allah ile kul arasında kurulacak ilişki ve Allah'ın kuldan beklentilerinin mahiyetini idrake dayandırılsa da daima iktidar ile ilişkilendirilmiştir. Uzak geçmişte de samimi ve masum niyetlerle ibadetlerin anadilde yapılması mevzu tartışmaları yapılsa da çalışma ilerledikçe anlaşılacağı gibi konu, yine iktidar ekseninde birtakım beklentilerle ilişkilendirilmiştir. Yakın geçmişte ise anadilde ibadet meselesinin Türkçülük, uluslaşma, Batılılaşma, modernleşme, sekülerleşme minvalinde yapıldığı görülür. Aralarında Ali Suavi, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mehmed Ubeydullah Efendi, Celal Nuri, Reşit Galip, İsmail Hakkı gibi Osmanlının, Cumhuriyet'in ideologlarının, düşünürlerinin ve Mustafa Kemal'in bulunduğu bir grubun sahiplendiği İslam'ı Türkleştirmek veya millî İslam, tarihî süreçte kimi zaman Türkçü, Batıcı, modernist ve kimi zaman seküler söylemler bağlamında ele alınan ve çeşitli uygulamalarla toplumsal hayatın bir parçası haline getirilmeye çalışılmıştır. Bu sav, tarih, din tarihi, dil tarihi olduğu kadar toplumsal, kültürel, etnolojik ve antropolojik çalışma alanı içinde değerlendirilmiştir. İbadetin Türkleştirilmesi meselesine fıkıh ekol temsilcilerinin, ilahiyatçıların, tarihçilerin, dil bilimcilerin, kültür bilimcilerin geliştirdikleri farklı yaklaşımlar olmuştur.Örnekse Necdet Subaşı dinde reformların dayanığının modernleşme ve rasyonelleştirme olduğunu ve aslında reformların birden çok amaca hizmet ettiğini belirtmiştir. Dinde reform Subaşı'na göre Arapve Fars mirasını reddedip Batılı mirasın kabulünü simgeliyordu(2005, s. 33). İbadetin Türkçeleşmesi konusunda müstakil bir eser veren Dücane Cündioğlu'nun kitabına verdiği ad *Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbadet I*'dir. Cündioğlu, çalışmasını bugüne kadar Türkçe ibadet ile ilgili yalan yanlış bilgilerin, klişe ifadelerin, sığ düşüncelerin üstesinden gelmek için yazdığını belirtir ve kitabını konuyla ilgilenenlerin kolayca erişebileceği açık bir arşive dönüştürür. Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları* başlıklı çalışmasında ibadetin Türkçeleştirilmesine Avrupa ile Türkiye'deki reform hareketlerini karşılaştırarak başlar. Dinin çağın ruhuna uyarak uluslaşmada nasıl

millî hale getirildiğini örneklerle açıklar (2003, s. 264-275). Son olarak Umut Azak, *Islam and Secularism in Turkey, Kemalism, Religion and Nation State adlı* kitabında (2010 s.45-60) ve konuyla ilgili makalesinde dinin bütün alanlarının Türkleştirilmesini değerlendirir. Kendisine göre İslam'ın Türkleştirilmesi, 1910'da Ziya Gökalp'in öncü düşüncesi ile formüle edilmiştir ve İslamı millîleştirmek üzere milliyetçilerin zorlayıcı uygulamalarının bir sonucu gerçekleşmiştir. Baskıcı bir tutum söz konusudur. İbadet dilinin Türkçeleştirilmesinde ise, yabancı etkilerden ve özellikle Arapçanın hakimiyetinden kurtulma isteğinin yanı sıra Hıristiyan Batı geleneği yani anadille ibadet reformundan ilham alınmıştı (Azak, 2008, s.179).

Sedat Veyis Örnek ise, Türkçe ibadet savını karşılaştırmalı kültür çalışmaları bağlamında ele almıştır. Kendisi doktarasını Tübingen'de Eberhard Karls Üniversitesi'nde Dinler Tarihi ve Etnoloji alanında, *Diereligiöen, Kulturellen und Sozialen Reformen in der neuen Türkei (von 1920 bis 1938) verglichen mit der Modernisierung Japans* (*1920'den 1938'e kadar yeni Türkiye'de Yapılmış Dinî, Kültürel, Sosyal Reformlar ve Japon Modernleşmesiyle Karşılaştırılması*) başlıklı teziyle yapmıştır. Tezinde Türkiye ile Japonya'yı yüzünü Doğu'dan çevirmiş, aydınlanma, modernleşme yolunda reformlar gerçekleştirmiş iki Asya ülkesi olarak değerlendirir ve modernleşmelerinin temel aşamalarını reformlar bağlamında ele alır. Örnek, tezinin Dinsel Reformlar faslının "Türkleştirmede İbadet Problemi" kısmında ibadetin Türkleştirilme meselesini Türk devriminin bir parçası olarak irdeler. İbadetin Türkleşmesi unutulmamalıdır ki Türk modernleşmesinin bir parçası olarak ve nihayetinde Japonya'nın modernleşmesiyle karşılaştırılmak üzere ele alınmıştır. Böylelikle bu makale, yeniden tarihselcilik kuramı bağlamında bir yeni katmana daha kavuşmuş olur. Zira Japonya'nın modernleşmesi, Türk modernleşmesiyle ile ilgili sorunlar ekseninde Türk akademisinde ve kamuoyunda sık başvurulan tarihî bir argümandır. Yapılan bu çalışmaya ikinci dereceden katılan ve yeniden tarihselcilik boyutunda ele alınacak diğer konu da Japonya ile Türkiye modernleşmenin dinî reformlar bağlamında karşılaştırılması olacaktır. Bu meyanda öncelikle kuramdan hangi yönlerile istifade edileceğine değinmek ve kuramsal bilgiyi bu sınırlar bağlamında ele almak yerinde olacaktır. Bu çalışmada yeni tarihselcilik kuramının kendi içinde derinleştiği ve tarihin poetikası olarak adlandırılan yönünden ziyade tarihyazımına ve yazara bağlanan bakış açısından yararlanılacaktır.

Hayden White, *Metatarih* (2008) adlı özgün çalışmasında yaşanmış gerçekliğe tekabül eden amprik tarih kavramının anlatısallık lehine ötelenmesi gerektiğine değinir. Yeni tarihselcilik kuramının öncelikle yaygın bir şekilde edebî eserlere uygulandığı görülür. Bu söylem kuramın önde gelen isimlerinden biri olan Kanadalı edebiyat eleştirmeni Linda Hutcheon'un bütün tarih bir edebiyattır, düşüncesiyle yeni bir boyut kazanır. Tarih Hutcheon'a göre, kurgulanmış gerçeklikler, oyunlardır (Hutcheon'dan *aktaran* Yalçın-Çelik s. 34).

Yeni tarihselcilik kuramı ile ilgili edebiyat-tarih ilişkisi bağlamında yapılan değerlendirmelerden biri de Louis Montrose'ye aittir. Kendisi kuramı tarihin metinselliği, metnin tarihselliği olarak formülüze eder (Montrose'den *aktaran* Öztürk, 2001, s. 549-556). Serdar Öztürk, bu formüle göre, tarih metinsel özellikleri dikkate alınarak; edebiyat metinleri de tarihsel özellikleri değerlendirilerek incelenmelidir, der. Öztürk bu bağlamda Aram Veeser'den bir alıntı yapar. Veeser "edebî ve edebî olmayan metinler

birbirinden ayrılmaz bir döngü içersinde olmalıdır" ifadesini kullanır (*aktaran* Öztürk, 2001, s. 549-556). Burada sorgulanan aslında tarihin hakikiliği, edebî eserin kurgusallığıdır. Yeni tarihselcilik kuramı bu meyanda bağlamın ve söylemin (discourse) belirleyiciliğine vurgu yapar. Tarih, onu yapan belgeler, iktidar ilişkileri, çağın hâkim ideolojileri ve kültürel bağlam ekseninde üretilir. Yeniden üretim ise tarihçinin bu belgeleri kendi bakış açısıyla yorumlaması ile gerçekleşir.

Tarihi Yeniden Düşünmek adlı çalışmasında Keith Jenkins kuramın bir başka yönüne değinir. Jenkins, her kuşağın kendi tarihini yazdığını belirtir ve tarihin birileri için yazıldığının altını çizer (1997, s. 30-59). Aslında iktidar ilişkileriyle doğrudan bağı olan bu durum, Foucault'un iktidar kuramını hatırlatır. Foucault, bilginin iktidarsız oluşamayacağını söylerken kuramsal bir sav sunmakta, iktidarın kendini bilgiyle donatıp temellendirmeye başlamasının tarihsel bir dönüşüm olduğunu söylemektedir. Bilginin hem olanaklılığında, hem de toplumsal dolaşıma sokulmasında iktidarla birlikte işleme zorunluluğu vardır. Sahip olduğumuz bilgi söylemlerimizi oluşturmakta söylemlerimiz ise bizi tanımlamaktadır (2000). Foucault'un söyleminde geçen bilgiyi tarihsel bilgi, veri olarak düzenlediğimizde Jenkins'in de onunla paralel görüşlere sahip olduğu fark edilir. Jenkins, bilginin iktidarla ilişkili olduğunu ve toplumsal oluşumlarda en fazla güce sahip olanların bilgiyi dağıttıklarını ve bilgiyi ellerinden geldiğince çıkarlarına göre meşrulaştırdıklarını anlatır. Jenkins'e göre tarihler birileri içindir. Tarih çalışırken, incelediğimiz geçmiş değil, tarihçilerin geçmiş hakkında oluşturdukları şeylerdir. Bütün tarih, geçmişte yaşamış olan insanların akıllarının tarihi olmaktan çok tarihçilerin akıllarının tarihidir." (Jenkins 1997, s. 30-59). Özetlemek gerekirse Foucault ve Jenkins, bilgi olarak tarih, tarihi biçimlendiren iktidar, iktidarın söylemini meşrulaştırıcı olarak tarihçi (yazar) ve metin, son olarak metni yeniden yorumlayan okuyucu üzerinde durmaktadır.

Eleştirel okumalar başlangıcı olarak değerlendirilebilecek yeniden tarihselciliğin amacı geçmişi ve onun gerçekliğini reddetmek değildir. Öztürk, yeni tarihselciliğe göre, bütün tarihlerin bir seçme ve ayıklama sonucu yazıldığını belirtir (2001). Doğal olarak tarihçi ya da tarihî belgelerden yararlanan araştırmacı nesnellikten uzaklaşır. Bunun için kurama göre yazar, gerçeği anlatmaktan çok gerçekliğin söylem alanına müdahale eden kişi olarak değerlendirilir. Tarihçi (yazar) artık yorumlayan hatta kurgulayan kişidir. Yazar ve toplum, yazar ve konu seçimi son olarak yazar ve aktarım bağlamında yazarı merkeze alarak tarihin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi gerektiği de tartışılır ve tarihçinin tanımı, tarihin adı, muhteviyatı üzerinde aykırı olarak nitelenebilecek görüşler ileri sürülür. Bu doğrultuda Karl Lamprecht tarihin sosyo-psikolojik bir bilim olduğunu, Lucien Febvre tarihçilerin komşu disiplinlerden bir şeyler öğrenmesi gerektiğini, Gilberto Freyre sosyoloğun toplum tarihçisi olduğunu ifade eder (*aktaran* Burke, 2000, s.14-18). Bu düşüncelere ek olarak tarihin yalnız siyasal tarih ile değil sosyal tarih ile ilgilenmesi yani demokratikleşmesi de gündeme gelir. Lamprecht, "Biz sadece sıra dağları ve dorukları değil, dağların eteklerini de, yalnızca yüzeyin derinliklerini ve yüksekliklerini değil, bütün kıta kültesini bilmek istiyoruz", diye yazmıştı (*aktaran* Burke, 2000, s.14). Tarihin inceleme, araştırma alanının genişletilmesi ile ilgili tartışmaların ötesinde yeni tarihselcilik geleneksel tarihselciliğin insan tanımını değiştirmiştir. Böylece insan ve insanlık tarihi araştırmaları yeni bir döneme girmiştir. Yeni tarihselciler, antropolojiden etkilenerek insanı eskisinden farklı bir gözle değerlendirmiş ve onu yeniden tanımlamıştır.

Clifford Geertz'in insanı Foucault'un insanın kültürel söylem ve toplumsal süreçlerin bir ürünü olduğu düşüncesinden etkilenerek "kültürel ürün" olarak tanımlaması onların karşılaştırmalı çalışmalarına yeni açılımlar kazandırmıştır (*aktaran* Çavuş 2002, s. 125). İnsan da tarih gibi, edebiyat gibi kendisinden bağımsız ve kendisine bağımlı ilişkilerin menkulüdür. Burada üzerinde durulması gereken iki şey vardır. İlki insanı anlamanın tarih, edebiyat ve kültürel çalışmalara katkısı diğeri ise kültürün de edebiyat ve tarih gibi bir metin olarak değerlendirilmesidir.

Yeni tarihselciliği genel hatlarıyla betimlemeye çalıştığımız bu bölümden kuramın tarihe, edebiyata, kültüre bir metin olarak yaklaştığı ve metnin ise iktidar söylemini yaymada, yazar-okur ekseninde yeniden üretim değeri taşıdığı, bu nedenle de gerçekliğin bağlam ve söylem çerçevesinde belirdiği anlaşılır. Yeni tarihselcilik terimini ilk kez kullanan Stephen Greenblatt'ın kurama ilişkin yorumlarından birini alıntılayarak konuyu bu çalışmanın ana teması olan ibadetin Türkleşmesi/Türkçeleştirilmesi ve Sedat Veyis Örnek'in bu meseleyi Türk modernleşmesinin bir parçası olarak ve nihayetinde Japonya'nın modernleşmesiyle karşılaştırılmak üzere ele aldığı tarihsel sürece getirelim. Greenblatt, yeni tarihselcilik kuramının özellikle çözümlenemeyen çatışma ve çelişkiler üzerinde odaklandığını belirtir (*aktaran* Çavuş, 2002, s. 122). Bu düşünce aslında iktidarın inşa ve gerileme, yıkılma süreçlerine işaret eder. Bu görüş aynı zamanda bağlam ve söylem farklılaşmalarının yaşandığı kritik anların, geçişlerin yaşandığı epistemolojik kırılganlıkları anlatır. İbadetin Türkleştirilmesi başlığı bile kendi başına aslında bu geçişlerin simgesi olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak milliyetçilik, uluslaşma hareketlerinin çok daha öncesinden beri ibadetin dili toplumsal bir gerilime neden olmuş dolayısıyla iktidarın gücünü sergilemede araçsallaştırılmıştır. Örnekse Türklerin İslamiyet öncesi dönemde ilk dinleri olan Gök Tanrı dininden sonra kabul ettikleri Mani dinini de Burkancılık'ı (Budizm) da kendi dillerine çevirdikleri metinlerden öğrendikleri bilinmektedir. Geleneğe bağlı olarak İslamiyet'in kabulü esnasında belli bir süre, siyasi, ekonomik, kültürel erklerin bir parçası olmadan önce insanî bir ihtiyacı karşılamak üzere ibadetin Türkçe olarak yapılmış olduğu varsayılabilir. Nitekim konuyla ilgili olarak Buhara ve civarını fetheden Kuteybe b. Müslim'in bir camii yaptırdığı lakin cemaatin Arapça bilmemesi nenediyle ibadetlerini kadim Frasça ile yaptıkları anlatılır. Konuyla ilgili kaynaklarda sıkça Samani Devleti de örnek gösterilir. Zira Sâmanîler, özellikle onuncu asırda, çok güçlü oldukları dönemlerde, Kur'an-ı Kerim'i Taberi Tefsiriyle birlikte Farsçaya çevirtmişler ve bu arada Arap dilinde olduğu gibi Fars dilinde de ibadet edilebilmesi için fetva çıkartmışlardır (Aydar, 2006, s.51). İbadetin İslamiyet'i kabulünün bidayetinde anadilde yapılamayacağı, yapılmadığı da iddia edilmiştir. İbadetin anadilde yapılmasıyla ilgili uzak geçmişte yaşananlar hakkında elde yeterince belge olmamasına rağmen konu hakkında karşıt fikri bulunanlardan biri Besim Atalay'dır. Kendisi Türklerin başlangıçta Türkçe ibadet etmiş olabilecekleri tezinin karşısındadır. Atalay, *Divanü Lügat'it Türk*'ün Türkçecilik Hareketleri ve Sonsöz kısmında Türklerin İslamiyet'le tanıştıkları ilk dönemde Arapçanın kullanımı ve yaygınlaşması ile ilgili büyük baskıların yapıldığından söz etmektedir. Atalay, Kaşgarlı Mahmut'un eserinde, Türklerin tapınacaklarının yıkıldığı ve bilginlerinin öldürüldüğü, kitaplarının yakıldığı ile ilgili bu bölümlere atıfta bulunmaktadır. Ek olarak Ofşin adında birinden söz etmektedir. Ofşin'in İslam'a büyük emeğe geçenlerden olduğu halde Türkçe bir kitap okuduğu için ölüm cezasına çartırıldığını

Türkçeye vurulan büyük darbeler bahsinde anlatır (Atalay, 1998, s. XXXIV). Mamafih bu ifadeler, Kaşgarlı Mahmut'un Türkçenin eserin yazıldığı çağdaki değeri ile ilgili verdiği bilgilerle çelişir görünmektedir. Hidayet Aydar da Atalay'ın anlattıklarını Türkler arasında ibadet dilinin başlangıcından beri Arapça yapılıp yapılmadığı ile ilgili olarak tatminkâr bulunmaz ve kendisi Türklerin kısa bir süreliğine dahi olsa ibadetlerini anadilde yaptıkları iddiasını sürdürür (2006, s. 48). Türklerin İslamiyet'i Hanifi mezhebine intisap ederek kabul etmeleri de ibadet dilini ana dilde sürdürmüş olabileceklerine kanıt olarak sunulmaktadır. Hanefi mezhebinin kurucusu Ebu Hanife, ibadet edenlerin Arapça bildiği hâlde Farsça namaz kılabilceklerini belirtmiştir (en Nerşehi'den *aktaran* Aydar, 2006, s.53). Ebu Hanife'nin ibadetin anadilde yapılması caizdir, fetvası çağında da sonrasında oldukça tartışılmış ve ibadet dilinin Arapça olması gerektiğini düşünenler tarafından aslında Ebu Hanife'nin ifade etmek istedikleri izah edilerek ibadette dil seçiminin esnek olamayacağının altı çizilmiştir. İslamiyet'in Türk kültür tarihiyle buluştuğu bu ilk dönemde *Kuran*'ın tamamıyla Türkçeye çevrildiği de bilinmekle beraber ilk çevirilerin ibadet dilinde kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili elde yine yeterince belge bulunmamaktadır.

Osmanlı çağına erişildiğinde ibadetin Türkçe yapılmasını savunan âlimler vardır. Keza Sedat Veyis Örnek de tezinin Türkleştirmede İbadet Problemi kısmında bu alimlere örnek verir.[2] Bunların başında Yusuf b. Abdurrahman el-Aksarayi el Konevî gelir. Kendisi 14. yüzyılın sonunda kaleme aldığı İm âd u'l İslam adlı eserinde eğitim ve ibadet dilinin Türkçe olması konusu üzerinde durmuş, peygamberlerin ümmetlerine kendi dilleriyle hitap ettiklerine dair âyetten hareketle (İbrâhîm 14/4) Peygamber bu topraklara gelseydi halka faydalı olmak için Türkçe seslenecekti, diye yazmıştı (*aktaran* Aydar 2006, s. 58).

1423'te ise Vikaye Tercemesi adında fıkıhla ilgili manzum bir kitap ibadetin Türkçe ile yapılması gerektiğinden söz eder. Kitabın müellifi Yusuf b. Devlet el Balıkesrî'dir. Kendisi Türkçenin ibadet dili olarak kullanılmasının zaruretine işaret etmiştir:

Ey nice gördüm ulu âlimleri
İlmiyle âmil kâmilleri
Türk dilince dizdiler nice kitap
Kimse anı görüp inkar etmedi
Mani yüzünden gördüler nikap
Kimse anı görüp inkar etmedi
Hem idenler dahi hiç âr etmedi
Türkçedir ders, müderrisler ahî
Hem muhaddisler, müfessirler dahî
Bu Hanife kim odur sahip usûl
"Ma'nidir Kuran" dedi bir kavi ol!
Farsî Kuran-ı câiz gördü pes!
Kim namazda kılsın okusun kılsın heves
Iyle olsa her ne dilce olsa ger
Lafz alet, ma'ni olur muteber (*aktaran* Aydar, 2006, s.59-69).

2 Örnek, burada sehven olduğu düşünülen bir yanlışlık yapmıştır. Zira kendisi Abdurrahman el- Aksarayî'ye ait İmâdu'l İslam adlı Türkçe ilmihali Yusuf b. Devlet el Balıkesrî'nin eseri olarak göstermiştir.

Müellif bu manzumesinde çağında Türkçenin ibadet dili olarak kullanılmasının meşrulaştırılmaya muhtaç halde olduğunu anlatır. Eserden Türkçe ibadeti kınayanların güçlü ve çoğunlukta olduğu anlaşılır. Türkçe ilim yapanlar bir bakıma teşvik edilir ve sanki büyük bir yanlış düzeltilmeye çalışılır. Ebu Hanife ve konuyla ilgili fetvası güçlü bir ikna edici, meşrulaştırıcı söylem olarak yine kullanılır.

Kelimelerin bir araç olarak algılanması gerektiğine ve onların mânâ boyutunu önemsemenin değerine vurgu yapılır. Sedat Veyis'in de aynı örnek üzerinden konuyu Tanzimat dönemine gertirdiği görülür. Bundan hemen önce ise Örnek, bu ara süreçte Türkçe ibadet konsundaki başarısızlığı şu şekilde açıklar:

Ancak bu sorular Arapça dili Türkçeye nazaran yayıldığı için gittikçe anlamanı kaybetmeye başladı. Bu da Türkçe dilinin Osmanlılar tarafından Bursa, İznik, Edirne ve İstanbul'da açılan medreselerin ders planına dahil edilmemesinden kaynaklanıyordu (1960, s.46).

İbadetin mânâ boyutunu önemsemenin değerine vurgu yaparak Türkçe ibadetin meşrulaştırılmaya çalışıldığı dönemden dört yüzyıl sonra Türkçe ibadet, Tanzimat Fermanı ertesinde yeniden gündeme gelir. İbadetin Türkçeleştirilmesi meselesi Batılılaşma, laikleşme ve milliyetçilik sürecinde araçsallaştırılan şeylerden birine dönüşmüştür. Sedat Veyis, Tanzimat'ın belki de beklenenin aksine bazı yenilikler getirilmesine rağmen, duaları Türkçeleştirmeye yönelik bir dönüşümü sağlayamadığını belirtir. Kendisi durumu şöyle açıklar: "Bunun nedenini aynı zamanda İslam Halifesi olan Osmanlı Sultanlarında aramak gerekmektedir. Sansür altında olduklarından ilgili yazıların, kitapların ve gazetelerin de bir etkisi olmamıştı." (1960, s.45). Yazar, Tanzimat döneminde ibadetin Türkleştirilmemesini bir başarısızlık olarak değerlendirir ve bu durumun müsebbiplerini de açıkça ifade eder: Halifeliğine dikkat çekilen Sultanlar ve dönem entelijansiyası.

Kısa bir süre sonra II. Meşrutiyet'in ilânı ile ibadetin Türkçe olarak yapılmasını talep eden bir Türk milliyetçiliğinin doğduğunu ifade eden Örnek, bu akımın en önemli temsilcisinin Ziya Gökalp olduğunu belirtir (1960, s. 45). Burada bölümün başlığına uygun olarak ibadetin Türkçeleşmesindeki asıl amacın ibadeti Türkleştirmek olduğu bir kez daha vurgulanır. İslam'ın, dinin Türkleştirilmesi, Arap kültürünün uygarlık seviyesinde bulunduğu konum bağlamında bir an önce gerçekleşmesi gerekenlerin başında geliyordu. Türkleşmek ve uygarlaşmak Arap kültürüne karşı eş anlamda kullanılıyordu. Dönemin ruhunu anlamak açısından Ziya Gökalp'e başvurmak gerekir. Yine Sedat Veyis'in seçtiği alıntılarla devam edelim :

Ziya Gökalp: "Şayet dini kitaplar Türkçe olarak yayınlanır ve Cuma hutbeleri Türkçe olarak okunur ise, dinsel Türkçülük mümkündür demektedir. Gökalp şunları ilave etmektedir: "Şayet bir millet dini kitaplarını okuyamıyor ve anlayamıyor ise, dinin esasını kavrayamaz. İnanan kişi, hutbede okunanları ve vaizin söylediklerini anlayamaz ise, ibadetini huşu içinde yerine getiremez. Hatta Ebu Hanefi, namazdaki surelerin ilgili dilde okunmasına izin verilmesini talep etmektedir. Halkımızın dini yaşantısını titiz bir şekilde araştırdığımızda, ibadet sırasında veya sonrasında olsun ana dilde yapılan duaların en derin ve samimi dualar olduğunu görmekteyiz. Türklerin ibadet sırasında duyduğu coşkunun bir bölümü ilahiler nedeniyle oluştuğundan bunların ana dilde okunması ve söylenmesi gerekir. Bu nedenle imana daha fazla coşku ve canlılık katmak için *Kuran-ı Kerim* ve hutbe, yanı sıra bütün duaların Türkçe dilinde edilmesi gerekir." (*Türkçülüğün*

Esasları'ndan *aktaran* Örnek 1960, s.46).

Örnek, Türkleştirmede İbadet Problemi adlı bölüme bir alt başlık açarak devam eder: Ziya Gökalp'in Din Anlayışı. Burada biraz önceki alıntıyı Ziya Gökalp'in meşhur Vatan şiiri takip eder.

Sedat Veyis Örnek, tezin diğer bölümlerinde olduğu gibi bu bölümünde de ibadetin Türkleştirilmesi üzerine herhangi bir yorumda bulunmaktan kaçınır. *Kuran-ı Kerim*'in Tercümesi adını verdiği yeni başlık altında ise muhafazakarların *Kuran*'ın Türkçeleştirmesi ve Türkçenin ibadet dili haline gelmesi hakkında ilkine olumlu yaklaşırken ikincisine kati surette karşı çıktıklarını anlatır. Sözü edilen taraflardan seçtiği aktörleri bu bölümde karşı karşıya getirir. Bunlardan ilki Tokatlı Mustafa Sabri ki kendisi Türkçenin ibadet dili olamyacağı görüşündedir. Diğeri ise Mehmet Ubeydullah Efendi'dir. Mustafa Sabri'nin kendi görüşlerini ilahî söylemle güçlendirdiğini yani Tanrısal bir bakış açısı ile duruma son noktayı koyduğu görülür. Ubeydullah Efendi ise, halkın tarafındadır ve konuya bilimsel bir bakış açısıyla, akılcı yaklaşmaktadır. Buradan Tokatlı Mustafa Sabri'nin dogmatik ve eski söylemin hatta imanın; Ubeydullah Efendi'nin ise aklın, bilginin dönem bağlamında muassır olanın temsilcisi olarak metinde yer aldıkları ileri sürülebilir.

İbadetin Türkçeleşmesi konusunun iki yönde seyrettiği hemen fark edilir. Birinci ve çetrefilli olanı, ibadetin aslına bakılırsa özellikle namazın çağrısından kılgısına her yönüyle Türkçeleşmesi ve ikincisi, kısmen daha kolay olanı, *Kuran*'ın Türkçeleşmesi, meal ve tefsirlerinin yapılmasıdır. Sedat Veyis Örnek, *Kuran*'ın Türkçeleşmesi faslına I. Eski İlahiyat Fakültesi profesörü İzmirli Hakkı'nın görüşleriyle geçiş yapar. İzmirli Hakkı kendi çevirdiği Meani *Kuran*"ın önsözünde şunları söylemektedir: "*Kuran*'ın tercüme edilmesine izin verildiği konusunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır."(Örnek, 1960, s. 47). Tezin bu kısmında II. Meşrutiyeti izleyen süreçte dinde reformun kabul olduğu ve bunun bir sonucu olarak birçok *Kuran* tercümesi yapıldığı belirtilir. Cumhuriyet'le Arap kültüründen Halifelik ve Sultanlığın kaldırılması sayesinde kopulduğu ve Türkçe tercüme çabalarının sürdürüldüğü anlatılır. Tercüme *Kuran*'ların tam künyeleri verilir (1960, s.48). Böylece *Kuran*'ın tercüme edilebileceği yeniden keşfedilmiş olur ve bu durum Örnek tarafından bir kazanım olarak sunulur.

Reform ile ilgili olumlu gelişmeler yaşanırken aslında biraz önce belirtildiği gibi meselenin çetrefilli tarafı hâlâ çözümlenememiştir. Yani namaz, kendisini ören ilmeklerin bütününce Türkçeleşmemiştir. Yine de bu süreçte Örnek'in anlatımıyla mucize kabilinden bir olay gerçekleşir: "1926 yılında İstanbul'un Erenköy semtinde görevli bir imam, kendiliğinden namazı Türkçe olarak kıldırdı." (Örnek 1960, s. 49). Olayın anlatımı, kelimelerin seçimi yeni tarhselcilik kuramı bağlamında önemlidir. İmam, kendiliğinden Türkçe namaz kıldırır. Bir halk hareketi ya da laikleşme sürecinin parçası olarak da değerlendirilebilecek bu olayın münferit bir vaka[3] olduğu hemen anlaşılır: "Bununla birlikte *Kuran*'ın Türkçeye tercüme edilmesine yeni bir problem eklendi; o da namazın Türkçe dilinde kılınması idi." (Örnek 1960, s. 50). Örnek bu bölümde namazın Türkçeleşmesinin yaygınlaşıp yaygınlaşmadığı, benimsenip benimsenmediği hakkında bilgi vermez. Yani Örnek, ibadetin Türkçeleşmesinin halk cephesindeki görünüşü ile ilgili

3 Olayın tekerrür ettğine dair bir gazete haberi de vardır. Ancak bu olaydan sonra İmam Cemaleddin Efendi'nin Diyanet İşleri Riyaseti tarafından görevden alındığı da ifade edilir. Hatta Cemaleddin Efendi'nin bu beklenmedik davranışı hükümet tarafından sahiplenilmemiştir (Ayrıntılı bilgi içi bak. Cündioğlu 1999, s. 66,73).

bir betimleme yapmaz, sonuçlar hakkında bilgi vermez. Sadece bu bölüm dipnotunda, Milliyetçi A. Ağaoğlu bu problem ile ilgili şunları yazmaktadır: Bilinçli bir iman eden olabilmek için Türklerin dinin kaynağı olan *Kuran* ile *Kuran*'ın emrettiği birçok dua ile yakın temasta olmalıdır (Örnek 1960, s.50) bilgisine yer verir.

Bundan sonraki bölüm Dindeki Reformların Tespit Edilmesi başlığını taşır ve burada 1928 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi profesörlerinin dindeki reformları protokol altına aldıkları hükümler aktarılır. Protokole göre, Türk devrimi sosyal kurumları, bilimselleşme ve millîleşme ekseninde etkilemektedir. Sosyal kurumlardan biri de dindir. Diğer kurumlar gibi dinin de bilimselleşmesi, gelişmesi, ilerlemesi, modernleşmesi ve millîleşmesi gerekecektir (*aktaran* Örnek, 1960, s. 51). Dinin bilimselleşmesi ve millîleşmesi İbadetin Türkçeleştirilmesi bahsi ile ilintili özel önem taşımaktadır. Buna göre komite şu esasları önerir:

a) İbadet Reformu

Tanrı evlerimizin ibadet için temiz, düzenli, kolay ulaşılabilir ve içinde oturulabilir olmalıdır. Vestiyer ve sandalyelerle ilgili gerekli tedbirlerin alınması gerekir. İnsanların temiz ayakkabılarla girmesi konusunda ısrar edilmelidir. Bunlar ibadetin sıhhi koşullarıdır.

b) İbadet dili

İbadet Türkçe olmalıdır. Ayetlerin (*Kuran* ayetleri), namazların ve vaazların Türkçe şekillerinin (şimdiki Arapçalar gibi değil) kullanılması gerekir. Bunlar yalnızca hafızadan değil, aynı şekilde yazılı halinden de alınmalıdır. Camilerde bu esaslara göre hazırlıkların yapılması gerekir.

c) İbadetin Türü

İbadeti güzel ve teşvik edici hale getirmek için önlemlerin alınması gerekir. Bu nedenle yeterli müzik bilgisi olan müezzin ve imamlar yetiştirmeliyiz. Ayrıca ibadet yerinde müzik enstrümanlarımızın bulunması gerekir. Modern dinsel enstrümental müzikle ilgili acil ihtiyaç bulunmaktadır.

d) İbadetin düşünsel yönü

Vaazların basılmış örnekleri yeterli değildir. Vaazı, basitçe yazılı metnin okunmasından ayırt etmek gerekir (*aktaran* Örnek, 1960, s. 52).

Protokol uyarınca camiilerde verilen Türkçe vaazların halkta olumlu tepkiler oluşturduğu anlaşılır. Örnek, bu durumu kanıtlamak için o dönemde Atatürk'e Finlandiya Türklerinden gelen bir telgraf olduğunu dip not olarak kaydeder (Örnek, 1960, s. 53). Bu dipnot Örnek'in tezinde ibadetin Türkleştirilmesinin halktaki yansımasını gösteren tek gösterge olarak önemlidir. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi profesörlerinin dindeki reformları protokol altına aldıkları hükümler konusu ile ilgili hem 1928'de hem de daha sonra yürütülen tartışmalar üzerinde durulmaz.[4] Protokolun İstanbul Üniversitesi Profesörleri tarafından yapıldığı kabulü vurgulanır.

Ritüellerin Türkçeleştirilmesi tezin VIII. Bölümüdür. Tezin III. Bölümünün Türkleştirmede İbadet Problemi olarak adlandırdığı hatırlanacak olursa Örnek'in bu iki terimi eş anlamlı kullandığı daha açık anlaşılır. Bu iki terminolojinin de aslında biraz

4 Söz konusu prokolun aslında sadece bir layihadan ibaret olduğu yönünde tartışmalar vardır. Protokol kararlarının İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nın kendi tasarrufu olduğu ile ilgili belgeler ve savunmalar söz konusudur (Daha fazla bilgi için Dücaneoğlu, 1999, s.79-95).

önce özel önemi olduğu belirtilen dinin bilimselleşmesi ve millîleşmesi anlamına geldiği fark edilir. Bu bölüm "Hutbenin, Ezanın, Namazın Türkçeleştirilmesi" alt başlıklarından oluşur. Örnek, hutbenin Türkçeleştirilmesinin halk tarafından kolaylıkla kabulünü bir önceki bölümde belirtmişti. Burada ise süreç hakkındaki tarihî vakaları anlatır. Hz. Muhammed'in hutbeyi dinî konular hakkında bilgi verilen buluşmaların ötesinde toplumsal sorunların çözümlenmesinde araç olarak algıladığı olaylara yer verilir. Türkçe hutbe konusunda Atatürk'ün 1923'te Balıkesir'de bir camide yaptığı konuşma aktarılır. İlk resmî hutbenin içeriği değilse de hutbeyi Saadettin Kaynak'ın Süleymaniye Camiinde simokin ile yaptığı ifade edilir (Örnek, 1960, s 56). Türkçe hutbe konusunda olduğu gibi ezan faslında da Örnek, yüzeysel olarak ibadetin İslam dünyasında ortaya çıkışı, Türkçeleştirilmesindeki fayda ve önem, sürece kısa bir bakış ve daha çok sonuca odaklanan bir tavır ile Türkçe ezan konusunu ele alır. Namazın Türkçeleştirilmesi de diğer ibadetler ya da Örnek'in ifadesiyle ritüeller gibi Atatürk'ün direktifleri bağlamında ele alınır. Atatürk, ibadetlerin Türkleştirilmesinde en önemli figürdür. İktidarın karşında yer alanlar, muhalefet direnişleri tezin en azından bu bölümünde yer alan konular arasında değildir. Tezin 1960'larda yazıldığı göz önünde bulundurulursa Sedat Veyis'in sanki ibadetlerin Türkleştirilmesi problemi ile başlattığı bu sergüzeştin Türkçeleştirme aleyhine neticelendiği tezin sonucu olarak çıkarılabilir. Zira kendisi bu süreçle ilgili olumsuz herhangi bir olaya değinmez. Âdeta reformun başarılı olduğu izlenimi yaratılır. Bu meyanda çalışmaya ikinci dereceden dahil edilen ve Sedat Veyis'in tezini yazma nedeni olan Japonya ve Türkiye'nin modernleşme süreçlerini ve sonuçlarını karşılaştırılması meselesine yine dinsel reformlar ve ibadetin anadilde yapılması üzerinden ilerleyebiliriz.

Sedat Veyis Örnek, tezini bitirdikten iki yıl sonra tezinin Türk-Japon modernleşmesiyle ilgili kısmından yola çıkarak yine Almanca bir makale yayınlar.[5] Örnek, bu makaleyi tezinin IV. Faslında birtakım değişiklikler yaparak yazdığını ifade eder. Kendisi makalesinde Japonya'nın birbirinden uzak geçmişlerde iki kez kültürel değişim noktasında kırılma yaşadığını kaydeder. 6. ve 19. yüzyıllarda yaşanan bu dönüşümlerden sonuncusu modernleşmenin gerçekleştiği dönem olarak değerlendirilse de Örnek makalesinde Japonya'nın 16. yüzyılda Batı kültürüyle ve onun teknolojisiyle karşılaşma sürecini de anlatır. Japonların bu karşılaşmada kültürler arası alışverişe pragmatik yaklaşımından ve Batılıların ise içten içe siyasî emellerinin varlığından söz edilir. 19. yüzyla gelindiğinde Meiji iktidarı Kyoto'daki bir açıklama ile uygulayacağına söz verdiği refomları belirler. Buna göre:

a) Devlet işleriyle ilgili olarak tavsiye ve kararlar için her sınıftan temsilciler davet edildiği toplantılar olmalı

b) İç barış için halk arasındaki sosyal farklılıklar mümkün olduğunca dengeli olmalı

c) Bütün Japonlar ciddiyet ve şevk ile kendilerini işlerine adamalı

d) Eskimiş ve kullanılmaz durumdaki araç gereçler kaldırılmalı

5 Makalenin bu bölümünde urada deeformalar ve dernleşmesiyle ilgili kısmından yola çıkarak yine Almanca bir makale yayınlar. a değiştiği ve Sedatrdu. örSedat Veyis'in tezinin bu bölümü doğrudan tezinden değil tezi ile ilgili yine Almanca kaleme aldığı makalesinden ve 13 Kasım 2014 tarihinde düzenlenen Sedat Veyis Örnek'i Anma Etkinliğinde Sanem Yardımcı'nın "Türkiye'de Bilinmeyen Doktara Tezi" başlıklı konuşmasından elde edilen bilgi ve izlenimlerden de yararlanılacaktır.

e) Japonya'nın geleceği için gerekli bilim ve donanım bütün dış ülkelerden sağlanmalıdır.

Japonya bu restorasyon süreciyle 16. yüzyılda olduğu gibi Batı'ya pragmatik bir bakış açısıyla yaklaşmış oluyordu. Yalnız bu defa teknolojik mânâda yararlanmanın ötesinde bir tavır sergileniyordu. Batı'nın her köşesinden, modernleşme sürecini destekleyecek ödünçlemeler yapılıyordu. Almanya sağlık, Amerika halk eğitimi, İtalya sanat, İngiltere liberalizm, Rusya rasyonalizm konusunda takip ediliyordu. Restorasyon sırasındaki değişim hareketlerinin kimi modernleşme yolunda olumlu neticeler verirken kimi yerde modernleşme sağlanamıyordu. Örneğin modernleşmede, eğitimin dinî öğretiden bağımsızlaştırılması bir kazanım olsa da alfabenin modernleşmesi, Batılılaşması sağlanamıyordu. Bu da Japonya'nın kendi Doğusundan kurtulamaması ile ilgili sorunlar yaratıyordu. Dinî restorasyonlara gelindiğinde imparatorun hem entellektüeller nazarında hem de halk üzerinde Tanrısal etkisinin varlığına dikkat çeken Örnek, 1889'da bu durumun yasalaştığını aktarır. İmparatorun Tanrısal varlığı hakkındaki yaygın kabulün II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan baskılarıyla değiştiği ve İmparatorun ciddî anlamda güç kaybettiği de Sedat Veyis'in konu çerçevesinde verdiği bilgiler arasındadır. Konumuz açısından bu makalenin ve temelinde Örnek'in tezinin sonucu önem taşımaktadır. Zira Sedat Veyis Örnek, Japon modernleşmesinin Türk modernleşmesinden Tanrısal iktidarın devrilememesi nokta-i nazarından geride kaldığını ileri sürer. Bu durumun başlıca sebebi olarak Japonya'nın seküler sisteme geçememiş olması gösterilir. Zira Japonya'da modernleşme, Tanrısal buyruk olarak kabul edilmiştir. Buradan hareketle gerçek bir modernleşme, laik iktidarın teokratik olanın yerine ikâme edilmesiyle mümkündür ve aslında dinî reformların başat amacı da budur.

Sedat Veyis Örnek'in doktara tezi temelinde kendisinin ibadetin Türkleştirilmesi ve modernleşmeye yaklaşımlarının incelenmesinden elde edilenler sonuç olarak yeni tarihselcilik kuramı bağlamında birkaç başlık altında değerlendirilebilir. İlk olarak Sedat Veyis Örnek'in tez konusunu seçimi kuramsal çerçevede önemlidir. Tezin tamamı Türkçeye çevrildiğinde yazarın kendi açıklama ve yorumları doğrultusunda konu daha iyi anlaşılacaksa da çağın ruhuna uygun olarak konu seçimini belirlediği düşünülebilir. Zira, Selçuk Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı* adlı çalışmasında II. Dünya Savaşı sonrası çok partili döneme geçişle birlikte ve özellikle 1960'larda Türkiye'de Japonya'nın modernleşme/kalkınma tartışmalarının kısır ve genel geçer bakışla da olsa yapıldığına dikkat çeker (2012). Sedat Veyis'in de bu tartışmaya Japonya'nın kalkınmasından yani teknolojik devriminden ziyade modernleşme alanındaki çabaları dolayımında katıldığı görülür. Ancak burada Sedat Veyis, çağdaşlarının yaptığı genellemeleri tekrarlamaması hatta aksi söylemlerde bulunması konu seçimi ve sınırlandırılması bağlamında dikkate değerdir. Zira yazar genel kanının tersine Türk modernleşmesini Japon modernleşmesinden üstün ve başarılı tutmaktadır. Farklı bir Japonya imajı çizmektedir. Ek olarak karşılaştırmalı bu çalışmasında özellikle ibadetlerin Türkçeleştirilmesine ilişkin kendi şahsi fikirlerini açık açık bildirmese de daha önce de belirtildiği gibi olayları anlatış biçimi, seçtiği kelimeler, başvurduğu alıntılar ile döneminin negatif aynası olduğu söylenebilir. Konu seçimi ile ilgili yapılacak bir başka değerlendirme ise onun akademik kimliği ile ilgilidir. Etnolog-halk bilimici olarak Sedat Veyis Örnek'in tezi, Türkiye'de etnoloji- halk bilimi çalışmaları alanında içeriden dışarıya, bizden ötekine

yönelen ilk çalışmadır. Elbette konu seçiminde bulunurken kendisinin askerlik görevini Kore'de yapması ve bu sırada Japonya'da bulunmasının etkisi olduğu varsayılabilir.

Türkçe ibadet projesi, anadilde ibadet meselesi, ibadetin Türkleştirilmesi, ibadetin Türkçeleştirilmesi gibi başlıklar yazarın konuya yaklaşımı hakkında ipuçları sunan simgesel ifadelerdir. Örnek'in tezinin "İbadetin Türkleştirilmesi ve Dinde Reformlar" başlığı altında ele aldığı konularla ilgili herhangi bir yorum, açıklama yapmadığı gözlenir. Ancak bu durum onun tezinin bir bakış açısından yoksun olduğu anlamına gelmez. Kendisi ibadetin dili ile ilgili olarak olayları, kişileri, sözcükleri seçerek bir duruş sergilemiştir. Örnek'in bu duruşu tezin diğer bölümlerinde yaptığı yorumlarla desteklenebilir. Mesela tarikatların kapatılması ile ilgili olarak onların hattı zatında ilim, irfan, sanat merkezleri olduğunu ne ki bu kurumların son zamanlardaki mistik ruh hallerinin medeniyet yolunda ilerleyebilmek için bir engel olduğu kanısındadır.

Sedat Veyis Örnek'in bu tezi kimin için hangi okuyucu kitlesi için yazdığı da aslında kendisini metnini kurgulayışını etkilemiş olduğu düşünülebilir. Zira Örnek tezini Almanya'da Almanca olarak yazmış ve üzerine yine Almanca yazdığı söz konusu makale dışında yayın yapmaması konu ekseninde önem taşır. Burada tezin yazıldığı tarihten bugüne yarım asırı aşkın bir süredir Türkçeye kazandırılmamış olması göz ardı edilerek yazarın bizzat kendi eylemine odaklanmak doğru olacaktır. Zira Örnek'in bu çalışmayı Türk akademisi, siyaseti, halkı için yazmadığını düşündürecek bir süreçle karşılaşılmaktadır. Nitekim Sedat Veyis, Kore savaşı ile ilgili bir oyun kaleme almıştır. Burada Thomas Mann'ın insan sadece kendi hayatını yaşamaz aynı zamanda çağının ve çağdaşlarının hayatlarını yaşar, deyişini hatırlayarak Örnek için de ele aldığı konunun okuyucu nezdinde değer taşıması, karşılık bulması görünüşe göre önemlidir.

Sedat Veyis Örnek'in bu tezi yapmak için hangi koşullarda Almanya'ya gitmiş olduğu, bu süreçte yaşadıkları, tezi yazarken etnografik bir yöntem kullanıp kullanmadığı, hangi kaynaklara başvurduğu, tez danışmanı Budizm ve Jainizm uzmanı Helmuth von Glasenapp'ın yönlendirmeleri, Örnek'in doktara eğitimi aldığı Eberhard Karls Üniversitesinin tutumu, Alman ve Türk Hükümetlerinin yaklaşımı gibi iktidar ilişkileri, son tahlilde kendisinin ideolojisi ve epistemolojik süreç de yazılanları biçimlendirmiştir.

Kaynakça

Atalay, Besim. (1998). *Divanü Lugat-it Türk Tercümesi I*, Ankara: TDK Yayınları.

Aydar, Hidayet. (2006). Türklerde Anadilde İbadet Meselesi- Başlangıcından Cumhuriyet'e, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14, s.47-65.

——. (2007).*Türklerde Anadilde İbadet Meselesi-Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15, s. 71-107.

Avcı, Yusuf. (2013). *Osmanlı Modernleşmesi ve Japon İmgesi (1839-1908)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Azak, Umut. (2008). *Langues, Religion et modernité dans I'escape musulman II.*

Désislamisation, réislamisation et choix de langues, Secularism in Turkey as a Nationalist Search for Vernacular Islam The Ban on the Call to Prayer in Arabic (1932-1950), 124. November, s. 161-179.

——. (2010). *Islam and Secularism In Turkey, Kemalism, Religion and Nation State,* London: I.B. Tauris.

Burke, Peter. (2000).*Tarih ve Toplumsal Kuram*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Cündioğlu, Dücane. (1999). *Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbadet I*, İstanbul: Kitabevi.

Çavuş, Rümeysa. (2002). Edebiyat İncelemelerinde Tarihe Yeni Bir Dönüş, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 42,1-2, s.121-133.

Esenbel, Selçuk. (2012). *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı-Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, İstanbul: İletişim.

Foucault, Michel.(2000). Özne ve İktidar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jenkins, Keith. (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Ankara: Dost Kitabevi.

Örnek, Sedat Veyis. (1960). *Diereligiöen, Kulturellen und Sozialen Reformen in der neuen Türkei (von 1920 bis 1938) verglichen mit der Modernisierung Japans,* Basılmamış Doktora Tezi, Tübingen.

——. Japonya ve Türkiye'deki Dinî, Kültürel ve Sosyal Refomlara Genel Bakış. (Özlem Akgök, Çev.)

——.(2014). *Türk Halbilimi*, Ankara: Bilgesu Yayınları.

Öztürk, Serdar. (2001). Hamlet'e Yeni Tarihselci Bir Yaklaşım Hamlet'te Politika ve Yönetim, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı 28, Güz, 549-556.

Sadoğlu, Hüseyin. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SubaşıNecdet. (2005). *Ara Dönem Din Politikaları*, İstanbul: Küre Yayınları.

Yalçın-Çelik, Dilek. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

White Hayden. (2008). *Metatarih 19. Yüzyıl Avrupa'sında Tarihsel İmgelem*, Ankara: Dost Kitabevi.

Öz

Türk devrim tarihi ile ilgili yayımlanmış çalışmaların niceliği, hacmi tarihî gerçekleri değiştirmez, denebilir. Ne var ki yeni tarihselcilik perspektifinden konuya bu şekilde yaklaşılır yaklaşılmaz hangi gerçek ve kimin gerçeği sorusuyla karşılaşılır. Bu noktada tarihin bir bilim mi ve sanat mı olduğu hakkında bir tartışma geliştirilir. Tarihsel olgularla ilgilenmek olsa olsa vekanüvislik olabilir. Tarih ise bir yazım ve inşa sürecidir. O vakit tarihin metinselliğinden söz etmek yanlış değildir. Yeni tarihselcilik akımı temsilcileri tarihin de edebî metin gibi kurgusal olduğunu ileri sürer. Geçmiş, bu bağlamda yazım süreciyle, yazarın deneyimleriyle, düşünce dünyasıyla, okuyucunun beklentileri ve etkisiyle tarihe dönüşür. Tarihsel bir olgu olarak Türk uluslaşmasının bir parçası olan dinî reformlar ve özel olarak ibadetin anadilde yapılması Sedat Veyis Örnek'in

anlatımında İbadetin Türkleştirilmesine dönüşür ve tarihselleştirilmiş olur. Bu makalede yazarın Almanya Tübingen'de Eberhard Karls Üniversitesi'nde Dinler Tarihi ve Etnoloji alanında yazdığı ve Türkçeye *1920'den 1938'e kadar yeni Türkiye'de Yapılmış Dinî, Kültürel, Sosyal Reformlar ve Japon Modernleşmesiyle Karşılaştırılması* olarak çevrilen doktara tezinin "İbadetin Türkleştirilmesi Problemi" kısmı yeni tarihselcilik okumaları minvalinde değerlendirilecektir. Yapılan incelemeye ikinci dereceden katılan ve yeniden tarihselcilik boyutunda ele alınacak konu ise Japonya ile Türkiye modernleşmenin dinî reformlar bağlamında karşılaştırılması olacaktır.

Anahtar Sözcükler: yeni tarihselcilik kuramı, ibadetin Türkçeleştirilmesi, Türk- Japon modernleşmesi

The Problem of Turkify the Medium of Worship as one the Religious Reforms in terms of Turkish Japanese Modernization in the Reasoning of Sedat Veyis Örnek in New Historicism Perspective

Abstract

It can validly be claimed that the volume of literature written on the topic of the history of the Turkish revolution cannot change the reality of the past.

When applying the perspective of new historicism on this subject, one is confronted by the question: which and whose reality? At this point one then begins to argue about whether history is art or science. History is not only the process of noting down details but also the process of constructing it into multiple dimesions. In this case considering history as literature is not wrong. Proponents of the new historicism theory consider history to be as fictional as any other text of literature. In this interpretation, the past is treated to a transformation through the process of writing, the experience of the writer, the world view of the writer and even the nature of the audience and turns into what is known as history. The claim of Sedat Veyis Örnek who considered that the creation of the Turkish national unit stimulated the phenomenon of the widespread religious reformation in which the idea of Turkish identity was equalized with the idea of Turkify the medium of worship, is an example of historicism of that period of the past. This paper will analyze the issue of Turkify the medium of worship as presented in the thesis of Sedat Veyis Örnek, entitled 'Religious, Cultural and Social Reforms in Turkey between 1920-1938 and Comparison of Turkish-Japanese Modernism', using the lens of new historicsm. The secondary issue of analysis treated with new historicism is the comparatives of the Turkish modernization experience with that of the Japanese modernization experience.

Keywords: new historicism, the issue of Turkify the medium of worship, comparison of Turkish-Japanese Modernism